

Ընդհակառակն այսօր իր առաջին մտա-
ծուսն է ներթիւնէ «գիւտը» վասն զի ան
պարտի ներկայացնել մարդկային կեանքն
և ոչ թէ գեղեցկաւորը, պարտի խորհրդ-
շանշանել մեր կրքերն և ոչ թէ Ուիմպո-
սին կամ Վալնալլային կրքերը:

Եթէ տիեզերական աշխարհաւերութեան
մը հետևանքով հնութեան բոլոր գրքերը
կորուստի մատնուէին և մեզի միայն միայն
նկարներն ու արձանները՝ մենք շատ քիչ
բան պիտի գիտնայինք այդ ժամանակուան
անցուղարձերուն վրայ, եթէ ընդհակառակն
մեր դարուն բովանդակ արտադրութիւնէն
ուրիշ բան չմնային ապագայ սերունդ-
ներուն՝ բայց թէ զայն պատկերազարդող
նկարներն ու քանդակները, անոնք պիտի
կարենային հաւասարապէս վերակազմել
ժամանակակից պատմութիւնը:

Այժմեան արուեստագէտը ստացած է
ուրեմն զօրութիւն մը՝ զոր իր նախորդները
չունէին, այն է՝ կարողութիւնը արտա-
դրելու իր բոլոր զօրութեան մէջ՝ հոգեկանի
թելքնակազոյն գոյնեքու զուգարածութիւն-
ները:

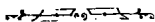
Եւ ասիակ բոլորովին այժմեան տիրա-
պետութիւն մ'է, է արգասիքն աւելի
նուրբ և աւելի զգայուն իմացականութեան
մը, մեծապէս տարածուած մշակոյթի մը,
որ արդիւնքն է, գիտելի ամէն ճիւղի մէջ
գիտութեան ունեցած յառաջդիմութեանց:

Ժամանակակից արուեստն ոչ միայն կը
յայտնէ արուեստագէտին հոգեբանութիւնը,
այլ կը յայտնէ նոյնպէս այն ընկերութեան
հոգեբանութիւնը, որուն մէջ կ'ապրի:

Ես պիտի չգիտնամ զուշակել ապագայ
սերունդներուն դատաստանը մեր արուես-
տին վրայ, բայց կը յանգնիմ հաստա-
տելու թէ այս տիրապետութիւնն ինքնին
կը բաւէ՝ պատմութեան մէջ նշանակելու
մեծամեծ խոստումներով բեղնաւոր նոր
թուականի մը սկզբնաւորութիւնը:

(Շարունակելի)

Հ. Ս. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԵՅԱՆ

ԳՐԱԽՈՍԻԿԱՆ

ՆՈՐ ԵՒ ՀԵՏԱՔՐՔԻՐ ՀՐԱՍԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՄՄԱՌԹԻՒ

GEORGIEN. Eine sozialdemokratische
Bauern - Republik. Eindrücke und
Beobachtungen. Von KARL KAUTSKY.
Wien, 1921.

ՎՐԱՍՏԱՆ, ՄԻ սոցիալ-դեմոկրատիական
յիևակն Հասարակապետոթիւն, Տպաւո-
րութիւններ և դիտողութիւններ: Գրեց
ԿԱՐԼ ԿԱՌՍՏԿԻՅ: Վիեննա. 1921:

Կարլ Կաուտսկի, «Երկրորդ Միջազ-
գայնականի» պատգամաւորութեան հետ ի
միասին, Վրաստանի սոցիալ-դեմոկրատ
կուսակցութեան կողմանէ հրաւիրուած էր,
(1920ի աշնանը), այցելելու իրենց աշ-
խարհը, անոր կացութիւնը ուսումնասիրե-
լու համար: Բայց նա, Հոռվմայ մէջ, հի-
ւանդանալով, կարողացաւ (իւր ընկերնե-
րէն) երկու շաբաթ յետոյ միայն հասնիլ
հոն. ճիշտ այն ժամանակ, երբ արդէն
պատգամաւորութիւնը յետ կը վերադառ-
նար: Ասոր փոխարէն նա կարողացաւ
միայն այն տեղ շատ աւելի յերկար. այ-
սինքն է, Սեպտեմբերի վերջէն մինչև յու-
նուարի սկիզբները: Եւ թէպէտ իւր շա-
րունակուող տկարութիւնն և վատ եղանակ-
ները արգելք եղան անոր ուղեւորութեանց
նոյն աշխարհի զանազան մասերում, բայց
նա, իւր ընդաբոյս բարեխղճութեամբը,
հաւաքեց շատ տեղեկութիւններ Վրաստանի
մասին և ծանօթացաւ անոր բնոյթի շատ
կողմերու հետ, որոնք պիտի անմասնելի
մնային սովորական ուղեւորի մ'համար:

Հասկանալի է այն շահաբերութիւնը,
զոր կը յուզէ անոր գիրքը, առանձնապէս
երբ կը մտածես որ խնդիրն իսկապէս
կը դառնայ շուրջ համեմատութեան մը,
այն արդեանց, որոց յանգեան՝ դեմոկրա-
տիական վարչութիւնն Վրաստանի մէջ և
մեծամասնական բռնիչխանութիւնն՝ Ռու-
սիոյ մէջ:

Կառուսկիյի ուսումնասիրութիւնն, — որ բաւական հաստիկէ զըրոյկ մը ձեւացուցած է, — 72 մանրատու էջերէ կազմուած, — կը բաղկանայ համառօտ յառաջարանէ մը և տասներեք գլուխներէ, որոցմէ առաջին չորսը նուիրուած են այն երկրի՝ աշխարհագրութեան, պատմութեան և արտաբերող ուժերուն. յաջորդ եօթն գլուխներն կը պատկերացնեն՝ ընկերվարական պայմաններն ու քաղաքական կազմը՝ ժամանակից վրաստանին. իսկ վերջին երկուքն՝ անընդմիջական արձագանգ մ'են վերջին ամիսներուն մէջ (հոն) պատահած բաներուն. որ են, Մեծամասնականաց անակնկալ յարձակումն վրաստանի վրայ, աւերմունք փոքր ու խաղաղ դեմոկրատիայի մը մեծամասնական խառնադանձի կողմանէ, են, են, են:

Կառուսկիյի զըրոյկի մէջ հաւաքուած են բազմաթիւ փաստեր և հետազօտութիւններ, որ կը ներկայացնեն յայտնի շահաքրքրութիւն մը, ոչ թէ միայն արեւմտաեւրոպացոց համար, այլ և նոյն իսկ մեզ ուսններու¹ համար, որ ընդհանրապէս չենք տարբերի (անոնցմէ՝ աւելի) ծանօթութեամբ մը՝ քնոյթի և կացութեան պայմաններու՝ մեր նախկին ծայրերկրներուն: Այստեղ ըսելու ենք, որ հեղինակն ոչ սակաւ օգտուեր է այն տուեալներէ, որ կը գտնուին Վ. Ս. Վոյաինսկիյի «Մի ձգնալիս զեմկրատիա» գրքին մէջ, որ Հոռով հրատարակուեցաւ իտալերէն լեզուով (Una vera democrazia). Բայց, երևի, ղեռ ծանօթ չէր նոյն հեղինակի և նոյն նիւթի վրայ գրուած շատ աւելի ամբողջական գործին հետ, որ ղեռ նոր հրատարակուեցաւ Պարիսու մէջ, ֆրանսերէն լեզուով:

Միւս կողմանէ, մեզ համար, Կառուսկիյի գրութեան մէջ, աւելի ևս շահաքրքրական կ'ընծայուին, ոչ այնքան լոկ իրական կացութեան մասին ճառող

գլուխները այլ անոնք, որոնց մէջ հեղինակն վրաստանի առթիւ, ժամանակակից ընկերվարութեան (socialisme) աւելի ընդհանուր հարցերը կը վերլուծէ: Մենք ընթերցողի առանձին ուշադրութիւնը կը դարձնենք այն գլխոյն վրայ, որուն վերնագիրն է. «Վրաստանիութիւն և ընկերվարութիւն (Capitalisme et socialisme)»: Հասկանալի է այդ գլխուն առանձին կարեւորութիւնը, եթէ ծննդ ըմբռնողութեան առնունք, որ անոր մէջ իսկապէս կ'որոշուի այն խնդիրը, թէ որպիսի՞ լինելու է՝ ընկերվարական պետութեանց քաղաքականութիւնը՝ հանդէպ այս կամ այն չափով տակաւին գոյութիւն ունեցող դրամատիքութեան:

«Յոլոր ընկերվարական պետութիւնները, կ'ըսէ Կառուսկիյն, պիտի գտնուին մի և նոյն դժուարութեան դիմացը, որուն հանդէպ կ'եցած է այժմս վրաց ընկերվարական պետութիւնը: Եւ բուն անոր համար՝ որ անոնք յեղափոխութենէն ուսած են, անոնք բոլորն ալ պիտի գիտնան, որ մի հարուածով դրամատիքութենէն ազատուիլ չէ կարելի: Ընկերվարական արդիւնաբերութիւնը հնարաւոր է մտցնել միայն աստիճանաբար, յետ ինամօղով նախապատրաստելու: Եթէ (ընդունուած է որ) արդիւնաբերութեան ընթացքը պիտի չկասեցուի, որպէս զի չլլայ որ անոր հետեւանքով ամբողջ հասարակութիւնը, և ամենէն առաջ ընչազօրկներու դասակարգը (proletariat) ինչան՝ սարսափելի կարօտութեան մէջ, ուրեմն արդ կը դառնայ պահպանել դրամատիքական արդիւնաբերութեան գործօնութիւնը՝ անոր տակաւին չընկերվարացուած (non socialisé) ճիւղերուն մէջ, որոնց մի քանի տեսակներու վերաբերմամբ՝ այս պահպանումը՝ կարող է յերկարաձգուիլ մինչև իսկ ամբողջ մարդկային սերնդի տեղութիւնը» (էջ 37):

Թուարկելով բացատրաբար զանազան վերակազմութիւնները (réformes), զորս կատարեց վրացական պետութիւնը. — օրինակի համար, հոգազործութեան բաժնին մէջ, որով գիւղացին տիրացաւ խոշոր կալուածատերերու հողերուն, և ճարտարարուեստի բաժնին մէջ, որով հաստատուեցաւ 8-ժամեայ բանուորական օր, և

1. Գրքիստական զրոյք առաւ մ'է:

Ծ. Թարգմ.

ուր կը գործէ վարձորոշմանց պալատը (palais des tarifs), եայն՝ ուր թոյլատրուած են և կը բազմանան ամեն տեսակ միութիւններ և ընկերութիւններ. — կառուտակին կու գայ այն եզրակացութեան, որ թէ և Վրաստանի մէջ՝ (գլխաւոր) շարժիչ հասարակական դասակարգն՝ փոքրաթիւ ընչազուրկներու դասն (proletariat) է, բայց անոր վրայ յենուած պետական քաղաքականութիւնն կը զոհացրնէ ամեն հասարակական դասերու շահերն, և ամենէն առաջ գիւղացիութեան շահերը. անոր համար ալ՝ արդի վարչաձեւն՝ աչքի կը զարնէ իւր զգալի հիմնականութեամբ...

Այդ հիմնականութեամբ, քանի որ գործը թողուած էր նոյն աշխարհի ներքին ուժերուն և գործօններուն: Վասն զի փետրուար ու մարտ ամիսներու դէպքերը ցոյց տուին, որ մեծամասնականութեան բխրոյթն, որ սուրիններու վրայ կոթնած էր ու դրսէն վրայ եկաւ, յաջողեցաւ ընկճել գեղեցկօրէն կազմակերպուած Վրաստանի դեմոկրատիական Հասարակապետութիւնը:

Վերջին երկու գլուխները. «Մեծամասնական անակնկալ յարձակումն» և «Մոսկուայի բռնապարտականութիւնը», և կը ցուցադրեն մեծամասնականութեան ուրախագործ և մարտադու քաղաքականութիւնը. և կը վերջնան կառուակելի զօրաւոր կոչով մը առ դիմկրատ բանութիւնն աշխարհի, հրաւիրելով զանոնք օգնելու Վրաստանին:

Կուտակելի ներկայ գրեցկը մեզ համար մի թանգարժէք յաւելուած է հակակոմունիստական զրականութեան վրայ:

Ն. Ս. ՌԱՅՍԱՅՈՎ

Ռուսերէն «Воя Россия»,
թերթէն, 5 Մայիսի, 1921,
թ. 195, Պրագա:

✱

Գրախօսականիս թարգմանութիւնն ընծայելով, ոչ առանց խորին ցաւի պիտի յիշենք հոս, որ երբ վերոյիշեալ եւրոպացի ընկերվարականաց պատգամաւորութիւն

նը հասաւ Տփղիս, — յանձին Վանդերվելիի, Թովմաս Ծոռւ, Տիկ. Մնուղենի, են, են, — ուր եկած էին Վրաց պետութեան հրաւիրմամբ և գտան՝ Բաթումի նաւահանգստէն սկսեալ մինչև մայրաքաղաքն, ու Վրաստանի զանազան քաղաքներուն, և դաշտային ու լեռնային երկրամասերու մէջ՝ ամենաշքեղ ու սրտային ոգևորեալ ընդունելութիւն Վրաց ժողովրդեան ամեն դասակարգերու մէջ. — որոյ արձագանգն իրենց ևս չթերացան տալու՝ յետ իրենց վերադարձին՝ Ֆրանսայի, Անգլիոյ և Բելգիոյ ազդեցիկ թերթերու մէջ՝ յօգուտ Վրաստանի դատին. — այն ժամանակ (սեպտեմբեր, 1920), Տփղիսու հայկական կազմակերպութիւնը ևս, Հայոց Ազգ. Խորհրդի հետ միացած, հրաւիրեցին զիրենց մի հանդիսաւոր նիստի, ուր և ի մէջ այլոց, հրաւիրեցին պատգամաւորութիւնը այցելելու նաև Հայաստանը: Բայց, չնայելով իրենց համակարանքին, յայտնեցին որ չունին հնարաւորութիւն, և որ ցաւալին էր՝ չունէին յանձնարարութիւն (mandat): Եւ արդարև Հայոց պետութեան կողմանէ ոչ մի առաջարկ եղած չէր երկրորդ Միջազգայնականին, որ իր նոր պետականութիւնը (դեմոկրատիկ հասարակապետութիւնն) ևս բարեհաճին զալ տեսնել, հետազօտել ու պաշտպանել: Եւ ինչո՞ւ այս փնտառեր մուսկոտութիւնն կամ անուշադրութիւնը:

Ճ. ԴԻՐՈՎ. ԳԱՐԱՏՈՒՅԵԱՆ

~~~~~

«Cravate» (= Փողպատ)

Այս գաղղղերէն բառը յառաջ կու գայ «Crovate» բառէն. եւ աս՝ Croate-էն, ուր մտեր է v գիրը՝ քաղցրամնչական (euphonique) դարձնելու համար զայն: Արդ Croate կը նշանակէ Խուաթ, որովհետեւ Գաղղիացիք Cravate կրելու սովորութիւնն առին այն Խուուարներէն՝ որոնք ԺՋ դարուն (1636) Գաղղիա գացին զինուորելու: